

ОСОБЛИВОСТІ КОДУВАННЯ ЯКІСНИХ ДАНИХ (на прикладі дослідження психологічних особливостей сепарації в дочірньо-материнських стосунках у дівчат юнацького віку)

А. О. Широка, м. Львів

На матеріалі дослідження сепарації дівчат юнацького віку в дочірньо-материнських стосунках розглянуто методологію теорії обґрунтування (grounded theory) як способу кодування матеріалів неструктурованого інтерв'ю. Детально представлено поступові кроки аналізу і теоретичного узагальнення розповідей дівчат. Описано способи перевірки коректності отриманих результатів.

Ключові слова: якісні дані, неструктуроване інтерв'ю, процедура кодування.

На материале исследования сепарации девушек юношеского возраста в отношениях дочери с матерью рассмотрена методология теории обоснования (grounded theory) в качестве способа кодирования материалов неструктурированного интервью. Детально представлены постепенные шаги анализа и теоретического обобщения рассказов девушек. Описаны способы проверки корректности полученных результатов.

Ключевые слова: качественные данные, неструктурированное интервью, процедура кодирования.

The materials of current research of separation of late adolescent girls from their mothers are used to demonstrate the grounded theory method of coding of the contents of unstructured interview. The main steps of data analysis and theoretical generalization of girls' stories are described. The ways of the results validation are discussed.

Key words: qualitative data, unstructured interview, coding procedure.

Проблема. Як відомо, у психологічних дослідженнях багато даних, що можуть становити особливий інтерес, є якісними своєю суттю. Це розповіді людей про свої переживання і думки, їхні малюнки, поведінка тощо. Для отримання достатньо надійних та валідних результатів аналізу таких даних традиційна кількісна методологія пропонує пропускати їх через певний числовий фільтр, тобто розроблену процедуру шкалювання, надання їм числових значень, після чого ці результати можна опрацювати так само, як і кількісні, статистично. На жаль, під час такого аналізу значна частина інформації просто втрачається. Натомість основна відмінність якісних підходів полягає в тому, що зібраний якісний матеріал наділяється особливим смислом, відтак метою його аналізу стає збереження якомога більшої частини первинного смислу сказаного чи зробленого людиною [1 – 4].

За висновками Х. Кулікен [5], на сьогоднішній день не вироблено єдиного підходу до опрацювання якісних даних. З огляду наявних наукових джерел впливає, що існує близько 26 різноманітних методологій, зокрема етнографічних, феміністичних досліджень, аналізу дискурсу та ін., кожна з яких у свій спосіб підходить до вирішення цього питання.

Мета статті: описати одну з можливостей опрацювання якісних даних, отриманих під час проведення неструктурованого інтерв'ю.

У своєму дослідженні під час опрацювання даних неструктурованого інтерв'ю ми звернулися до методології теорії обґрунтування (grounded theory), що насамперед є практикою аналізу текстів, процедурою кодування сказаного досліджуваними (в опрацьованих вітчизняних джерелах посилання на цю теорію нам не траплялися, тому переклад терміна було зроблено самостійно, хоч деякі дослідники пропонують перекладати термін “grounded” як укорінення, заземлення (рос. “обоснование”), а “grounded theory” – як теорію вкорінення, заземлення (рос. “теория обоснования”). Сама назва теорії впливає з тих міркувань, що запропонований метод кодування даних дає можливість укорінити, обґрунтувати наукову гіпотезу в досвіді, який переповідають досліджувані [6, р. 7]. Дану методологію вперше запропонували як інструмент досліджень американські соціологи А. Strauss і J. Corbin [7]. З 80-х років XX ст. вона використовується і в психологічних дослідженнях (за К. Hennwood, N. Pidgeon [8]). Наша стаття є спробою поділитися досвідом роботи в даній методології і на матеріалі розповідей дівчат про переживання власної самостійності та незалежності у взаєминах з матір'ю показати поступові кроки кодування даних та їх теоретичного узагальнення.

Особливості проведення інтерв'ю. У цьому дослідженні нас насамперед цікавило, який саме зв'язок існує між тим, як дівчата юнацького віку переживають материнське ставлення до себе, і тим, який спосіб психологічної сепарації вони обирають. Сепарацію визначатимемо при цьому як складний інтер- та інтрапсихічний процес, що відбувається як у внутрішньому психічному житті, так і на рівні міжособистісних стосунків, протягом якого індивід набуває здатності переживати себе як автономну істоту.

Крім статистичного аналізу кількісних даних по заповненні опитувальників, ми намагалися розглянути сепарацію в контексті більш цілісного і динамічного досвіду дівчат у взаєминах з матір'ю, описати статистичні результати не лише мовою зв'язків між різними шкалами, а й природною мовою досліджуваних. Відтак було проведено 30 неструктурованих інтерв'ю, на основі матеріалів яких ми спробували “сконструювати аналітичну інтерпретацію досліджуваного феномена, зберігаючи сенситивність до сказаного дівчатами”, як про

це пише, зокрема, Р. Саміс з колегами [9, с. 8]. Таку кількість (як мінімум 20) вважають достатньою для конструювання узагальнених теоретичних конструктів, про що свідчить практичний досвід дослідників (С. Auerbach, L. Silverstein [6, р. 21]). Даний спосіб відбору кількості інтерв'ю називають процедурою теоретичного насичення. Дане якісне дослідження було селективним в аналізі, однак не обмежене конкретними статистичними припущеннями, що дало змогу зробити більш об'ємним опис рефлексій і переживань дівчат щодо власного дорослішання. Респондентки обиралися як такі, що проживають досліджуваний нами психологічний феномен, і тому можуть виступати експертами в даному питанні. Також вони володіють інтенційністю, тобто є "активно залученими у структурування власного життєвого досвіду та створення особистісного смислу навколо нього", – як пише, зокрема, J. Marecek [10, р. 54]. Роль дослідника натомість полягала в тому, щоб допомогти актуалізувати у випробуваних відповідну частину досвіду та посприяти більш повній і зрозумілій розповіді. У своєму дослідженні ми зосередили увагу не на перевірці гіпотези кількістю інтерв'ю, а на конструюванні певних загальних теоретичних категорій, які поглиблювали б наше знання про сепарацію дівчат у стосунках з матір'ю. У такому випадку інтерв'ю краще проводити до моменту повторення вже раніше отриманих у попередніх інтерв'ю тем: коли нові розповіді перестають додавати суттєво відмінні дані, тобто випробувані розповідають схожі за змістом історії.

Форма проведення інтерв'ю. Інтерв'ю було неструктурованим за формою. Це означає, що випробуваним не ставили запитання, які потребували б тої чи іншої однозначної відповіді. На думку D. Polkinhorn, коли немає обмежень протоколом, це сприяє більш природному результату, що в подальшому дає можливість проаналізувати розповідь з різних перспектив і відшукати пов'язані між собою сюжети [10, р. 59]. Загалом рекомендується по ходу розкриття теми задавати близько 6 загальних запитань [6, р. 7], хоча в більшості випадків відповіді, які дають випробувані, важливіші за ті запитання, які їм ставлять. Отож дівчат просили загалом розповісти про свої стосунки з матір'ю, в якій мірі вони відчувають себе в них самостійними і незалежними. Додатковими запитаннями, які допомагали розкрити тему, були такі:

- як типово виглядає ваша взаємодія з мамою?;
- наскільки емоційно теплими є ваші стосунки?;
- чи часто і з приводу чого ви конфліктуєте?;
- як мама ставиться до того, що Ви дорослішаєте, змінюєтеся?;
- наскільки самостійними і незалежними Ви відчуваєте себе в стосунках?

Під час розповіді важливо було прояснити, який зміст кожна з дівчат вкладає в ті чи інші поняття (наприклад, коли говорять про бли-

зкість чи ворожість у взаєминах), тому їх просили по змозі наводити приклади тих чи інших життєвих ситуацій. Збирання даних проводилося як в індивідуальному, так і груповому форматах.

Критерії оцінювання якості інтерв'ю. Ефективність інтерв'ю оцінювалася з огляду на критерії, запропоновані Р. Мертоном і його колегами [11]. Воно вважалося ефективним, якщо було достатньо повним за змістом, зрозумілим, достатньо глибоким (містило емоційні переживання і мало ціннісний смисл для випробуваної). Ці критерії є взаємопов'язаними, хоч і стосуються різних вимірів інтерв'ю.

Процедура обробки даних інтерв'ю. Основна ідея опрацювання розповідей полягала в тому, щоб висновки, зроблені в результаті аналізу тексту інтерв'ю, були не лише узагальненими, а й ґрунтувалися передусім на конкретному досвіді випробуваних. Як відомо, якісні дані досить важко структурувати, однак запропонована практика аналізу текстів підходить упритул до розв'язання цієї проблеми. Аналізуючи дані інтерв'ю, ми зверталися до праць А. Strauss і J. Corbin [7], I. Dey [12], методологічних рекомендацій С. Auerbach і L. Silverstein [6], K. Hennwood та N. Pidgeon [8], які можемо рекомендувати як добрі теоретичні та методологічні джерела для роботи з якісними даними.

Кроки кодування якісних даних інтерв'ю. Процедура аналізу складалася з поступових дрібних кроків опрацювання текстового матеріалу: кожен наступний крок ґрунтувався на результатах уже здійсненого попереднього. Таким чином завдяки переміщенню від менш до більш абстрактного рівня узагальнення та сприйняття тексту досягається можливість формування науково обґрунтованих висновків.

<i>Підготовчий етап опрацювання даних</i>
<i>Крок 1.</i> Переведення аудіоматеріалу в текстовий формат транскрипції інтерв'ю
<i>Крок 2.</i> Окреслення мети дослідження та базової теоретичної перспективи
<i>Основний етап кодування даних інтерв'ю</i>
<i>Крок 3.</i> Виокремлення релевантного тексту відповідно до мети дослідження
<i>Крок 4.</i> Поділ релевантного тексту на більш дрібні смислові частини, опис загальних тем
<i>Крок 5.</i> Організація загальних тем у ключові ідеї
<i>Крок 6.</i> Організація ключових ідей в основні категорії
<i>Теоретичний рівень узагальнення результатів</i>
<i>Крок 7.</i> Організація основних категорій у більш абстрактні теоретичні конструкти

Розгляньмо процедуру аналізу детальніше.

Крок 1. У копійчій роботі переведення аудіоматеріалу в текстовий формат ми спиралися на “Правила видання джерел усної історії”,

укладені Н. Суревою [13]. Кожна транскрипція інтерв'ю супроводжувалася додатковою інформацією: зміненим ім'ям, номером інтерв'ю, датою проведення, форматом роботи (індивідуальний, груповий).

Крок 2. Аналіз розповідей ставив за мету якомога більше дізнатися про особливості зв'язку між особливостями переживання дівчатами материнського ставлення до себе і їх сепарацією. Теоретичною перспективою, яка дала нам змогу аналізувати інтерв'ю більш сфокусовано, стали погляди деяких зарубіжних дослідників (Н. Deutsch, N. Chodorow, J. Miller, J. Jordan, J. Surrey, A. Kaplan з колегами) на жіночий розвиток, емпіричні розробки конструкту сепарації (J. Frank, T. Beckert, J. Hoffman).

С. Auerbach і L. Silverstein *процедуру кодування даних* визначають як спосіб організації тексту транскрипцій, виявлення певних закономірностей у контексті організованої певним чином структури тексту [6, р. 31]. У нашому дослідженні ця процедура складалася з описаних нижче чотирьох послідовних кроків.

Крок 3. Здійснювалося виокремлення частини транскрипції, у якій йдеться про стосунки дівчини з матір'ю та особливості переживання нею власної автономії в цих стосунках, а також тексту, ймовірно пов'язаного з даним контекстом (наприклад, у якому йшлося про інші важливі стосунки в житті дівчини). Однак у ході подальшої процедури текстового аналізу деякі частини нерелевантного тексту потрапляли до процедури аналізу і, навпаки, текст, первинно обраний як релевантний, міг бути виключеним, що особливо часто траплялося під час обробки перших декількох інтерв'ю.

Крок 4. Текст, обраний як релевантний, було поділено на більш дрібні смислові частини, які позначалися відповідним числом (від 1.1 і далі). У процесі подальшого аналізу кожна зі смислових частин могла бути поділена чи згрупована з іншою. Далі кожен окрему смислову частину було описано за допомогою загальної теми, яку вона висвітлювала у фокусі поставленої на початку роботи мети аналізу розповідей (табл. 1).

Завдяки такому позначенню первинний текст стає більш доступним: з'являється можливість швидше ідентифікувати сказане, порівняти різні частини тексту між собою. Основна ідея опису – щоб кожна назва була достатньо зрозумілою, прозорою для інших і спиралася на сказане респонденткою. Називаючи, ми враховували рекомендації розробників посібника з кодування текстових матеріалів С. Auerbach і L. Silverstein [6, р. 60], які пропонують для називання обирати цитати, які схоплюють головну ідею емоційно насиченою мовою повсякденного життя, за потреби вносячи незначні зміни щодо форми, однак не щодо змісту.

Таблиця 1

Приклад поділу релевантного тексту на більш дрібні смислові частини та опис загальних тем (крок 4)

Світлана, 10, 15.03.2008, ІФ (ім'я, № інтерв'ю, дата, індивідуальний/груповий формат)

Релевантний текст	Загальні теми
<p>[1.1]* Моя мама – то мій найкращий друг, тому що я їй буквально все розповідаю як найкращій подрузі: і про хлопців, і про навчання. Не знаю, вона в мене найкраща подруга. Вона в мене знає все. Тому що я вважаю, що краще розповісти мамі, ніж якійсь сторонній людині.</p> <p>[1.2] Просто в мене були різні ситуації, як то заздрість і тому подібне. Тому я практично все життя з мамою і їй все розповідаю.</p> <p>[1.3] Я фактично їй усе життя все розповідаю, просто вона всім цікавиться, цікавиться моїм життям, моїми стосунками з хлопцями, моїм навчанням – усім-усім.</p> <p>[1.4] От буквально зараз я почала з хлопцем зустрічатися, то от коли приходжу після кожної зустрічі, вона питає: “Ну що, ну як, де були?”. От, то я їй розповідаю. Ну, не так детально... Узагалі описую їй людину, щоб вона знала, з ким я є, не боялася мене відпускати – отакого плану.</p> <p>[1.5] Мама мені ніколи не насаджує своєї думки. Вона може порадити, але знає, що я завжди виберу і так зроблю, як мені подобається.</p> <p>[1.6] Моя мама розлучена з батьком, коли було розлучення, вона дуже переживала, як я до того буду ставитися, чи я не проти. Хоча мені тоді було 11 років. Але вона радилася зі мною як з дорослою людиною фактично ціле життя. Ставилася не як до дитини, а як до рівної собі. Питає про мою думку, вислуховує завжди.</p> <p>[1.7] То такий переломний момент у її житті, і я була для неї важливою підтримкою. Вона мені, а я їй, ось так.</p>	<p>Я мамі довіряю, вона мій найкращий друг [1.1].</p> <p>Я все життя мамі про все розповідаю [1.2].</p> <p>Мама проявляє щирий інтерес до моїх справ [1.3].</p> <p>Мені важливо тримати маму в контексті подій мого життя [1.4].</p> <p>Мама з повагою ставиться до моїх самостійних рішень: може порадити, але не нав'язує власної думки [1.5].</p> <p>Мамі цікава моя думка, вона вислуховує, радиться зі мною як з рівною собі [1.6].</p> <p>Ми є підтримкою одна для одної [1.7].</p>

Примітка. [1.1], [1.2]... – позначені частини релевантного тексту і відповідні загальні теми.

Крок 5. Описавши всі смислові частини релевантного тексту за допомогою загальних тем, ми спробували об'єднати їх у більш емкі ключові ідеї. Ключовими ідеями вважали ті, котрі повторюються серед загальних тем інтерв'ю два і більше рази; на яких випробувана ставила особливий емоційний наголос; які, під кутом зору мети дослідження,

заслужували на увагу. Здійснення цього кроку потребувало уважного вичитування списку загальних тем і групування їх за смисловою схожістю в ключові ідеї (табл. 2).

Таблиця 2

Приклад організації загальних тем у ключові ідеї (крок 5)

Яна, 9, 03.02.2008, ГФ (ім'я, № інтерв'ю, дата, індивідуальний/груповий формат)

Загальні теми	Ключові ідеї
“До 10 років я була, як лялька, для мами, ходила за нею, як хвіст” [1.1].	1. З народженням брата мама різко змінила своє ставлення до мене: від гіперопіки до визнання повної автономії.
“Після народження брата стала абсолютно самостійною у всьому” [1.2].	
“Після народження брата стала відповідальною не лише за себе, а й за нього” (батьки обоє працювали) [1.9].	
“У нас із мамою абсолютно ділові стосунки: вона загалом цікавиться моїм життям, але без особливого емоційного відгуку” [1.7].	2. У нас з мамою автономні, “ділові” стосунки.
“Спілкуюся з мамою про загальні речі “не по душах” [2.12].	
“Мама відчуває себе повністю некомпетентною в моєму житті, тому не береться давати поради” [3.1].	3. Мама повністю визнає мою автономію.
“Мама абсолютно не контролює мене ні в чому” [1.8].	
“Мама повністю покладається на мою розважливість” [3.2].	
“Після народження брата відчуваю себе відповідальною не лише за себе, а й за нього” [1.2].	4. Відчуваю себе повністю самостійною у власному житті.
“Більшість рішень приймаю сама” [1.5].	
“Я питаюся поради лише для підтримання розмови, все одно знаю, що буду вирішувати сама” [2.8]	5. Брак материнської уваги.
“Хотілося б відчути більше контролю, участі мами в моєму житті” [1.11]	

Робота по групуванню загальних тем тривала доти, доки не було згруповано їх максимально можливу кількість. Загальні теми, які залишилися незадіяними, додавалися окремо. У подальшій роботі, при порівнюванні ключових тем різних інтерв'ю між собою, незгруповані “залишки” розглядалися додатково як джерело допоміжної корисної інформації. Назви ключових ідей також було сформульовано якомога ближче до змісту сказаного респондентками. По змозі виокремлювалися ключові цитати, які містили головну ідею; за потреби вони могли бути перефразованими, однак зі збереженням змісту.

Крок 6. На цьому кроці схожі за змістом ключові ідеї було згруповано в одну категорію. Назва категорії мала бути зрозумілою і виражати загальну ідею сказаного. Наприклад, такі ключові ідеї, як: “Я не можу розраховувати на мамині поради, бо вона сама в них не впевнена”; “Мама завжди готова прийняти будь-які мої рішення та вчинки” (навіть досить абсурдні); “Я ніколи не відчувала в стосунках з мамою її особливих очікувань та вимог”; “Мама не обмежує мою свободу”; “Мама сприймає мене як зовсім дорослу” було об’єднано в категорію “Надмірне заохочення мамою поведінкової і когнітивної незалежності доньки”. На цьому етапі робота по кодуванню даних перевірялася з участю консультанта, обговорювалася з колегами та аналізувалася з огляду на результати інших емпіричних досліджень щодо коректності групування тем у відповідні категорії.

Крок 7. На цьому етапі основні категорії, виокремлені під час кодування розповіді, об’єднувалися в один теоретичний конструкт – абстрактний концепт, який організує категорії таким чином, щоб вони узгоджувалися з основними поняттями теоретичної перспективи, обраної на початку роботи. Виявилось, що всі 30 розповідей дівчат можуть бути об’єднані довкола 5-ти відмінних теоретичних конструктів, у яких внутрішній образ материнського ставлення завжди напряму пов’язаний з тим, який спосіб сепарації і досягнення автономії відтворює дівчина. Отож визначальними для сепарації дівчат стають ставлення матері до поведінкової самостійності, когнітивної незалежності доньки та її здатність сприймати доньку як емоційно диференційовану від себе людину, що також пов’язано зі здатністю дівчат розвивати автономну поведінку та мислення, переживати приватність власного внутрішнього простору, розвивати емоційну саморегуляцію і проявляти емпатичне розуміння материнських слів та переживань. Отримані таким чином дані дали змогу не лише створити певну теоретичну модель розуміння зв’язку між внутрішнім образом материнського ставлення та сепарацією дівчат у період дорослішання, а й досить об’ємно описати цей досвід, спираючись безпосередньо на розповіді дівчат.

Способи перевірки коректності отриманих результатів. Основними способами перевірки прозорості, когерентності і зрозумілості зроблених висновків були такі:

– аналіз стороннім експертом і консультантом по три обраних довільним чином інтерв'ю. У ролі експерта виступила аспірантка кафедри, ознайоmlена з даною методологією і метою дослідження, у ролі консультанта – викладачка, яка мала значний досвід опрацювання даних за цією методологією. Завдяки проведеній експертній роботі деякі ключові ідеї та основні категорії було уточнено, однак без зміни загального смислу;

– у 85 % випадків випробувані отримували зворотний зв'язок, у якому висвітлювалися особливості їхнього індивідуального контексту стосунків з матір'ю та особливостей їх дорослішання, що є пов'язані з ним, з огляду на отримані основні теоретичні конструкти та основні категорії. Після цього дівчата мали змогу прокоментувати результат, внести певні доповнення чи уточнення;

– принцип наукової тріангуляції: у ході якісного і кількісного аналізу даних було отримано подібні результати, що свідчить про достатньо коректне розуміння досліджуваного феномена та інтерпретацію отриманих даних.

Висновки. Метою нашої статті було описати одну з можливостей опрацювання якісних даних, отриманих під час проведення інтерв'ю. На матеріалі власного дослідження ми намагалися показати поступові кроки аналізу і теоретичного узагальнення отриманих результатів, що дає змогу використати теорію обґрунтування як процедуру кодування даних. Цей метод очевидно має як свої переваги, так і недоліки. Використання даної методології дає можливість зробити текст більш доступним для аналізу, виокремлення та порівняння різних його частин між собою. Зауважимо, утім, що це досить копітка робота, яка потребує багато часу і не менше ентузіазму, а також стороннього погляду щодо коректності зроблених інтерпретацій та висновків.

Література

1. *Белановский С. А.* Индивидуальное глубокое интервью / С. А. Белановский. – М. : Наука, 1993. – 234 с.
2. *Белановский С. А.* Метод фокус-групп / С. А. Белановский. – М. : Магистр, 1996. – 272 с.
3. *Eisner W.* On the art and Science of Qualitative Research in Psychology / W. Eisner ; edited by M. Camic, Jean E. Rhodes, Lucy Yardley // *Qualitative research in psychology: expensing perspectives in methodology and design.* – Washington, DC : American Psychological Association, 2008. – P. 17 – 31.
4. *McGrath J.* Methodology Makes Meaning: How Both Qualitative and Quantitative Paradigms Shape Evidence and its interpretation / J. McGrath, B. Johnson ; edited by M. Camic, Jean E. Rhodes, Lucy Yardley // *Qualitative research in psychology: expensing perspectives in methodology and design.* – Washington, DC : American Psychological Association, 2008. – P. 31–49.
5. *Куликен Х.* Методы исследования / Х. Куликен // *Психология: комплексный подход* / под ред. М. Айзенка ; пер. с англ. С. Б. Бенедиктова. – Минск. : Новое знание, 2002. – Вып. 16 – С. 667–731.

6. *Auerbach C.* Qualitative data: an introduction to coding and analysis/ C. Auerbach, L. Silverstein. – New York, London : New York University Press, 2003. – 202 p.
7. *Strauss A.* Grounded Theory. Methodology. Strategies of Qualitative Inquiry / A. Strauss, J. Corbin ; editors N. Denzin, Y. Lincoln. – London : Sage publications, 1998. – 357 p.
8. *Hennwood K.* Grounded Theory in Psychological Research / K. Hennwood, N. Pidgeon ; edited by M. Camic, Jean E. Rhodes, Lucy Yardley // Qualitative research in psychology: expensing perspectives in methodology and design. – Washington, DC : American Psychological Association, 2008. – P. 131–157.
9. *Camic P.* Naming the Stars: Integrating Qualitative Methods into Psychological research / P. Camic, J. Rhodes, L. Yardley ; edited by M. Camic, Jean E. Rhodes, Lucy Yardley // Qualitative research in psychology: expensing perspectives in methodology and design. – Washington, DC : American Psychological Association, 2008. – P. 8–17.
10. *Marecek J.* Dancing Through Minefields: Towards a Qualitative Stance in Psychology / J. Marecek ; edited by M. Camic, Jean E. Rhodes, Lucy Yardley // Qualitative research in psychology: expensing perspectives in methodology and design. – Washington, DC : American Psychological Association, 2008. – P. 49–71.
11. *Мертон Р.* Фокусированное интервью / Р. Мертон, М. Фиске, П. Кендалла ; под ред. С. А. Белановского. – М. : Ин-т молодежи, 1991. – 210 с.
12. *Dey I.* Grounding Grounded Theory Guidelines for qualitative inquiry / I. Dey. – San Diego, London, Boston, New York, Sydney, Tokyo, Toronto : Academic Press, 1999. – 279 p.
13. *Сурева Н.* Правила видання джерел усної історії (проект) / Н. Сурева. – Запоріжжя : Запорізьк. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2005. – 24 с.

© Широка А. О.

ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ ДОВІРИ

М. В. Яворський, м. Черкаси

Висвітлюються теоретичні аспекти вивчення соціально-психологічних функцій феномена довіри. Пропонується аналіз наукових підходів щодо визначення функцій довіри і довірчих стосунків у міжособистісній взаємодії.

Ключові слова: довіра, особистість, комунікація, взаємодія, функції довіри.

Освещаются теоретические аспекты изучения социально-психологических функций феномена доверия. Предлагается анализ научных подходов к определению функций доверия и доверительных отношений в межличностном взаимодействии.

Ключевые слова: доверие, личность, коммуникация, взаимодействие, функции доверия.